

DEÁK ERNŐ

A „területenkívüliség” mint létforma

Mindenekelőtt tisztáznunk kell a fogalmakat. Abból kell kiindulnunk, mit is jelent(het) a „területenkívüliség”, hogyan jön létre, és milyen fajtái vannak. Passzív módon keletkeznek azok a szórványok, amelyek körül hozzájárulásuk nélkül elfogy az ország, településterületük mintegy feltöredezik, és nyelvszigetekként tartják nyilván őket. Netán a saját lakóhelyükön is kisebbségbe kerülnek. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamai által „megörökölt” kisebbségek kezdetben többé-kevésbé zárt vagy legalábbis összefüggő nyelvterületet képeztek, amiken belül az új többségi hatalom mindenekelőtt a városokon belül igyekezett megvetni lábát, egyebek között betelepítésekkel, mintegy biológiailag is kifejezésre juttatva növekvő jelenvalóságát. Különösen a nyelvterület peremén elhelyezkedő településeknek volt részük hátrányos megkülönböztetésben. Napjainkban nyilvánvalóvá vált, hogy „partszakadásként” éppenséggel a peremeken éri a legnagyobb veszteség a kisebbségeket, köztük a magyarokat. Még a nagy tömbben élő romániai és szlovákiai magyarok felszívódása is sokkal erősebben észlelhető ilyen területeken, mint a tömbön belül. Éppen ezért fennmaradásuk súlyos gondot okoz, tetézve a területi kisebbségek amúgy is egzisztenciális küzdelmét.

A „területenkívüliség” másik formáját azok a szórványok alkotják, amelyek gazdasági, politikai vagy vallási okokból történő kivándorlás folyamánként *emigráció* során keletkeztek. A kényszerűség ellenére az utóbbi esetek valamennyire aktív viszonyulásra vezethetők vissza, hiszen a kivándorlók, menekültek, emigránsok saját lábukon vágtak neki a világnak, sorsuk további alakulása elképzeléseiktől is függött, illetve attól, milyen szerepet játszott életükben magyar mivoltuk, pontosabban a magyarságukhoz való ragaszkodás.

*

Feltételezem és remélem, tanácskozásunkon nem csupán beszámolókat hallunk majd a kisebbségi lét

Szerkesztett részletek a Felsőpulyán elhangzott előadásból. Az előadás teljes terjedelmében a tanácskozás kiadványában lesz majd olvasható.

gondjairól, hanem javaslatokat is arra vonatkozóan, hogyan lehetne fékezően hatni az egyre nagyobb méreteket öltő felszívódásra, asszimilálódásra.

Hogyan viszonyulunk ezekhez a jelenségekhez? Az eddigi mérlegelések egyik buktatója éppen abban rejlett, hogy a legtöbben nem vették figyelembe az „otthon–itthon” viszonylatában meglevő feloldhatatlan ellentmondást. A mindennapok szintjén ugyanis nem lehet meghasonlás nélkül állandósítani az idegenség, gyökértelenség fogalmát, élményét és tudatát. Ez a hozzáállás csak akkor tartható fenn, ha az átmenetiség megszűnt a visszatelepüléshez kötődik. Számtalan példából tudható ugyanakkor, hogy a visszatelepülők nagy része ugyancsak átmenetinek tekinteti a szülei, nagyszülei szülőföldjére való visszatérést, de nem égeti fel maga mögött a nyugat-európai, amerikai vagy ausztráliai hátteret. (Furcsa sors ez, hogy ugyanaz a személy svédországi környezetében magyarnak, Magyarországon svédnek számít.) Ebben a megközelítésben viszont világossá válik, hogy idővel bizonyos kettősség jellemzi az érintett személyeket.

Mint ismeretes, a bevándorlók, mihelyt megvetik új környezetükben a lábukat, tudatosan egyfajta területenkívüliség megteremtésével védekeznek a hontalanság, gyökértelenség ellen. Kezdetben ez nem ütközik különösebb nehézségbe, hiszen új környezetük legfeljebb munkaerőként vesz róluk tudomást. A bevándorlók kialakítják saját köreiket, emlékeikből megteremtik hazájukat az idegenség és elszigeteltség

érzete ellen. Csak huzamosabb távollét után alakul ki a védekezés második szakasza, amikor a beolvasás csábításai ellenében származásuk, nyelvük, kultúrájuk megőrzése céljából összezárkóznak, egyesületekbe, egyházakba tömörülnek, közös otthonokat hoznak létre, megteremtve az érintkezés nélkülözhetetlen eszközeit, a sajtót, könyvkiadást, és közösségek gondoskodnak a már új környezetben születettek magyar nyelvű neveléséről.

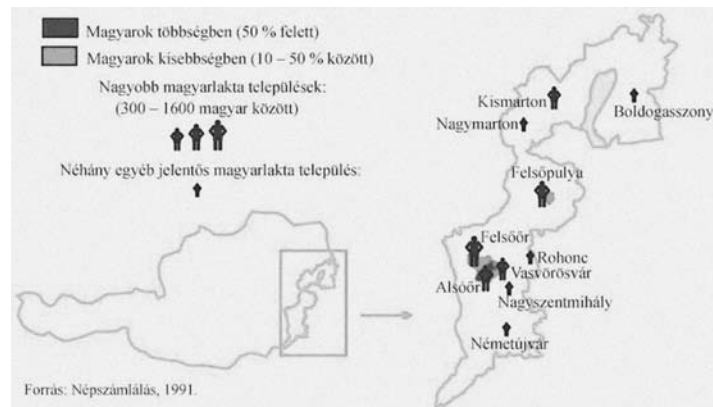
Az aktív módon létrejött szórványok esetében virtuális magyarságról beszélhetünk, ami kizárólag akkor válik ténylegessé, amikor az egyének közösséggé szerveződnek. Ezek a szerveződések csak összefüggéseiken, rendezvényeiken képeznek valóságos közösségeket, azokon kívül ismét egyénekre hullnak szét.

Minden védekezés ellenére ebben a sajátságos belső, nem egy vonatkozásban imaginárius világban idővel mégis ténylegessé válik az új környezet domináló hatása, ami érzelmi és tudatbeli kötődés folytán egyfajta kettősséghez vezet.

*

Napjainkban a fennmaradás, túlélés a „kételtűség” vállalásában, helyes kezelésében rejlik. Van egy osztrák mondás, amely teljes mértékben alkalmazható a mi helyzetünkre: *das eine nehmen und das andere nicht lassen, azaz elfogadni az egyiket, nem feladva a másikat*. Ha sikerülne a kettős kötődésben egyensúlyt teremtenünk, drámai kapkodás helyett kiegyensúlyozottabban, higgadtan tudnánk megközelíteni a kérdést. Az egyoldalú kötődés összes történeti perspektívája ellenére hosszú távon nem természetes, s ezért nem életképes, mert míg az egyik oldalon egyenesen a beolvasáshoz vezet, a másikon mindkét irányban elszigetelődést eredményez. Vajon mennyire ismert a burgenlandi magyarok beállítottsága, amikor éppenséggel kevert nyelvűk, töredékes magyarságuk miatt amolyan sérült, fogyatékos magyarokként kezelték őket az anyaországbeliek? Sokakban éppenséggel ez a viszonyulás váltotta ki azt a fajta védekezést, hogy inkább németül válaszoltak a kérdésekre, nehogy megmosolyogják őket archaikus-falusias nyelvezetükért, kiejtésükért.

A kettősség politikai nyomásra, kulturális fölény fitogtatásával aligha tartható fenn, attól a mérleg éppenséggel a többségi nemzet, társadalom javára billen át. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a fenyegetettségérzést, ami az állandó hátrányos megkülönböztetésből, krónikus kisebbségi érzésből fakad. Minden egészséges ember az őt befogadó mindenkori társadalom egyenrangú tagjaként kívánja leélni életét. Azt akarja, hogy ne legyen, illetve ne maradjon

Magyarok Burgenlandban

peremhelyzetben, viselkedésével, nyelvvel ne üssön el környezetétől.

A kettős kötődés kialakítása hosszú, tudatos folyamat, s az egyensúly csakis abban az esetben tartható fenn, amennyiben a magyarság az érintett személyek számára értéktöbbletet jelent, amiért érdemes azt vállalni.

*

A magyar házak, otthonok a nyelv és kultúra ápolásának műhelyei, társadalmi, szervezési és információs központok, s összetartó erejük vitathatatlan. Ezeknek azonban rendelkezniük kell a szükséges infrastruktúrával, amelynek felépítéséhez és működtetéséhez megfelelő személyzet, és természetesen anyagi háttér szükséges. Utóbbival kapcsolatban nem árt utalni arra, hogy a közösségek életképessége azon is múlik, mennyire képesek és készek hozzájárulni az anyagi eszköz előteremtéséhez. Egyre többen azt emlegetik, hogy magyarországi támogatások nélkül nagyon kérdéses a fennmaradás esélye, viszont ugyanez fordítva is igaz, vagyis amikor egy közösség önerejéből nem képes bizonyos fokig regenerálódni, akkor a teljes felmorzsolódás külső támogatással legfeljebb csak fékezhető.

*

Megkerülhetetlen olyan szellemi fórum megszervezése és működtetése, ahol a kölcsönös eszmecsere túlmenően egységes keretek között közösen megpróbáljuk kidolgozni a fennmaradás arany szabályait, illetve stratégiáit, amelynek feltétele a megalapozott magyarságkép is. A megtartó magyarságkép megformálásához össze kell állítanunk és közkinccsé kell tennünk egy példatárt, egy „nemzeti tükröt”. Erre annál inkább is szükségünk van, mivel az egyensúlyteremtés csakis úgy lehetséges, hogy magyarságunk megőrzése és továbbadása meggyőző értéktöbbletet jelentsen számunkra a mindennapok kihívásával, sőt olykor a konfrontációjával szemben is. ■